

УДК 369.04

Зінченко О. І.,*Донецький національний університет*

КОНЦЕПЦІЯ ОПТИМІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО МЕХАНІЗМУ СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

У статті проаналізовано основні елементи фінансового механізму соціального страхування. Запропоновано концепцію оптимізації фінансового механізму соціального страхування в Україні.

Ключові слова: фінансовий механізм, соціальні стандарти, концепція, соціальне страхування.

В статье проанализированы основные элементы финансового механизма социального страхования. Предложена концепция оптимизации финансового механизма социального страхования в Украине.

Ключевые слова: финансовый механизм, социальные стандарты, концепция, социальное страхование.

In article basic elements of the financial mechanism of social insurance are analysed. The concept of optimisation the financial mechanism of social insurance in Ukraine is offered.

Keywords: the financial mechanism, social standards, the concept, social insurance.

Постановка проблеми. Соціальне страхування є важливою складовою соціального захисту населення. Саме в умовах трансформації економічних підвалин суспільства відповідне страхування забезпечує не тільки грошові виплати у випадку настання страхових випадків, а й створює правові та економічні умови для стимулювання ефективної праці. Якраз у цьому періоді створюється нова система грошових стосунків, необхідність якої об'єктивно впливає із функцій демократичної держави з соціально орієнтованою економікою ринкового типу.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз спеціальної економічної літератури, у якій започатковано розв'язання проблеми фінансування соціального страхування, підтверджує, що стан системи соціального страхування вимагає негайних заходів щодо її реформування. Дослідженню питань фінансового забезпечення та використання ресурсів соціального страхування присвячені праці вітчизняних учених: Л. Бабича, М. Боднарук, Л. Васечко, Н. Внукової, І. Гуменюк, Е. Лібанової, Л. Новосельської, Л. Петрученко, В. Столярова, В. Хропшої, Ю. Цігуш, С. Юрія та ін.

Мета і завдання дослідження. З огляду на важливість забезпечення фінансової стабільності системи соціального страхування метою статті є вирішення кола завдань, пов'язаних із особливостями формування та використання фінансових ресурсів цієї системи, а саме – побудова концепції оптимізації фінансового механізму соціального страхування в Україні.

Виклад основного матеріалу. Функціонування фінансового механізму соціального страхування полягає у зваженому регулюванні рухом відповідних фінансових ресурсів через спеціальні страхові фонди – своєрідний транзит страхових коштів, які, здійснюючи рух від страхувальників до страховиків (у вигляді страхових внесків) і від страховиків до страхувальників (у вигляді страхових виплат), акумулюються на рахунках фондів соціального страхування.

На сьогодні у сфері соціального страхування є чотири позабюджетні державні цільові фонди: Пенсійний фонд України, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими народженням та похованням, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття. Крім зазначених, існують фонд накопичувальної системи обов'язкового пенсійного страхування та недержавні пенсійні фонди.

Функціонування фондів здійснюється за рахунок ефективного використання таких елементів фінансового механізму соціального страхування, як принципи, функції, орієнтири та критерії ефективності, що є підґрунтям для стабільної та сталої реалізації основних завдань, які вирішуються не лише в соціальному страхуванні, а й у системі соціального захисту країни в цілому. Своєю чергою, зазначені елементи повинні проявлятися через дію системи регуляторів фінансового механізму соціального страхування, тобто передусім через фінансові регулятори надходжень, до яких належать соціальні страхові внески, капітальні платежі, прибуток, кошти, одержані від стягнення штрафів і пені, банківські кредити: фінансові регулятори розподілу, що охоплюють страхові виплати, матеріальну допомогу, дотації, відшкодування збитків і витрат, превентивні заходи та фінансові регулятори страхового резервування – резерви коштів відповідних фондів для поточних потреб, резерв коштів для покриття дефіциту

бюджету Пенсійного фонду України, резерви страхових коштів для забезпечення фінансової стабільності страхових позабюджетних фондів, окрім пенсійного тощо.

Концепція оптимізації фінансового механізму соціального страхування має включати принаймні чотири основні складові: методологічні засади соціального страхування, нормативно-правову базу фінансового механізму соціального страхування, систему фінансових регуляторів та організаційну систему регулювання соціальних доходів і виплат (рис. 1).

Рис. 1. Концепція оптимізації фінансового механізму соціального страхування

Кожна із зазначених складових концепції включає набір елементів фінансового механізму соціального страхування, що тісно взаємодіють між собою. З огляду на це побудова концепції здійснюється за таким алгоритмом:

- окреслення базових елементів фінансового механізму: принципів і функцій соціального страхування та орієнтирів і критеріїв соціальної ефективності;
- обґрунтування нормативно-правового поля як гаранту стабільності та надійності реалізації складових фінансового механізму соціального страхування;
- формування фінансових регуляторів соціального страхування як основних узагальнюючих елементів;
- організація регулювання системи соціального страхування шляхом забезпечення ефективного функціонування чинних соціальних фондів.

– визначення кінцевих показників концепції – показників ефективності соціального страхування.

Саме завдяки взаємодії принципів, функцій, орієнтирів та критеріїв ефективності можна усунути приховування реальних розмірів фонду оплати праці, зменшити тінізацію доходів громадян, збільшити обсяг надходжень до фондів соціального страхування та гарантувати гідний рівень соціального страхування, що не може не впливати на соціально-економічні процеси в країні в цілому.

Це означає, що соціальне страхування не може розглядатися у відриві від стану економіки, рівня доходів, середньої та мінімальної заробітної плати працівників. Так, згідно з Європейською хартією, заробітна плата повинна перевищувати прожитковий мінімум в 2,5 рази [1, с. 16].

Що стосується України, то на 01.01.2012 р. це співвідношення становить 1,06 рази. А в період 2000-2010 рр. прожитковий мінімум був навіть значно вищий за мінімальну заробітну плату [2].

Треба також зазначити, що прожитковий мінімум сьогодні є величиною заниженою, бо в його основі лежить споживчий кошик, який не переглядався з 2000 р. й не відповідає об'єктивним потребам населення.

Прожитковий мінімум, що існує, не задовольняє навіть мінімальних потреб людини. Таким чином, мінімальна заробітна плата, мінімальна пенсія, виплати з безробіття, що встановлені сьогодні, не можуть бути соціальними гарантіями держави з соціально орієнтованою економікою.

Для того, щоб соціальні гарантії стали реальними соціальними критеріями забезпечення мінімальних фізіологічних потреб громадян, необхідно запровадити нову методику його розрахунку відповідно до європейських норм і нормативів.

Таким чином, оскільки зазначені державні соціальні гарантії у сфері доходів населення трансформуються у соціальні виплати, то їх одночасно можна вважати визначальними критеріями соціальної ефективності вітчизняної системи соціального страхування.

У концепції показники мінімальної заробітної плати, мінімальної пенсії, середньомісячної заробітної плати, прожиткового мінімуму розглядаються як критерії, через які оцінюється дія базових теоретико-методологічних засад соціального страхування – принципів, функцій та орієнтирів. Оскільки критерії ефективності соціального страхування визначаються економічною ситуацією в країні, можна вважати, що саме зазначені критеріальні показники є перехідним підґрунтям для подальших розрахунків показників ефективності соціального страхування з урахуванням оптимального, усталеного і послідовного впливу системи регуляторів фінансового механізму. Своєю чергою, завдяки системі фінансових регуляторів надходжень, розподілу, страхового резервування реалізується вплив фінансів на процеси, що відбуваються у сфері соціального страхування.

Таким чином, фінансові регулятори – це система взаємопов'язаних між собою елементів, які діють як окрема складова в межах концепції оптимізації. Завдяки їх використанню визначається взаємозв'язок соціальних доходів та соціальних виплат, оскільки останні проходять транзитом через основні фонди соціального страхування, коли настає страховий випадок. За рахунок цільового спрямування та використання коштів основних фондів соціального страхування через відповідні фінансові регулятори забезпечуватиметься врегулювання обсягів соціальних доходів і соціальних виплат у цілому.

Досліджувати дію фінансових регуляторів в межах концепції необхідно за допомогою показників, які забезпечують оцінку можливих змін величин нарахувань до фонду оплати праці при зміні параметрів оподаткування: ставок нарахувань на фонд оплати праці, їх розподілу між позабюджетними фондами тощо. При цьому в дослідженнях деяких авторів були запропоновані основні параметри оцінки зміни зазначених показників, які виражені відповідними коефіцієнтами: коефіцієнт зміни фонду оплати праці, коефіцієнт зміни нарахувань на фонд оплати праці, коефіцієнт зміни витрат на оплату праці, коефіцієнт зміни надходжень до Пенсійного фонду України, коефіцієнт зміни надходжень коштів, що формують Державний соціальний фонд [3, с. 56]. Завдяки використанню формульних розрахунків зазначених коефіцієнтів створюються умови для забезпечення зворотного зв'язку з іншими складовими концепції. Це означає, що дія фінансових регуляторів, які тісно пов'язані з функціями соціального страхування, трансформуються як в орієнтири ефективності соціального страхування (зменшення навантаження на фонд оплати праці, спрощення порядку нарахувань і диференціацію ставок нарахувань,

адресність соціальних виплат, прозорість грошових потоків, пов'язаних зі страховими виплатами), так і в критерії ефективності (мінімальну та середню заробітну плату, мінімальну пенсію, прожитковий мінімум). Наприклад, фінансові регулятори надходжень, що проявляються через захисну, відтворювальну, перерозподільну, контролюючу та стабілізуючу функції, з одного боку, забезпечуватимуть поступове зменшення навантаження на фонд оплати праці, а з іншого – зростання доходів працівників у різних галузях економіки. Зокрема, у випадку застосування схеми, згідно з якою нарахування фонду оплати праці розподілятимуться до трьох окремих фондів соціального страхування (Пенсійного фонду України, Єдиного державного фонду зайнятості, Фонду медичного страхування). У подальшому можна очікувати зменшення ставки відрахувань до Пенсійного фонду України. Диференціація ставок нарахувань сприятиме значному спрощенню та прозорості формування через мотивацію інтересів працюючого населення гарантованого отримання фахової та своєчасної медичної допомоги в разі настання різних видів захворювань чи нещасних випадків на виробництві, матеріальну компенсацію втрати працездатності чи місця роботи, а також отримання пенсії відповідно до загальноприйнятих норм і стандартів [4, с. 61].

Регулятори розподілу найбільш повно будуть реалізовуватися через так звану “превентивну”, тобто попереджувальну функцію, а також стимулюючу та стабілізуючу функції соціального страхування, що в результаті зумовить прозорість грошових потоків та адресність страхових виплат.

Висновки. Державне регулювання із застосуванням концепції оптимізації фінансового механізму стане ефективним методом позитивного впливу на розвиток соціального страхування та соціального захисту в цілому, що включає також різні види соціальних допомог. Зокрема, соціальна допомога мало-забезпеченим верствам населення у вигляді соціальних програм сприятиме реабілітації та поверненню до активного життя відповідних категорій населення, а виплати інших допомог з урахуванням орієнтирів соціальної ефективності забезпечать стабілізацію споживчого попиту та позитивно позначаться на розвитку внутрішнього ринку товарів і послуг.

Удосконалення соціальних стандартів і гарантій як критерій ефективності соціального страхування забезпечить зростання доходів працездатного населення, прискорить реформування пенсійної системи, а разом із застосуванням досконалих схем медичного страхування в межах концепції сприятиме збільшенню тривалості життя.

Література:

1. Зинченко О. И. Социальный капитал как фактор экономического роста / О. И. Зинченко // *Економічна теорія в умовах глобалізації економіки. Тези доповідей і виступів Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (14-15 березня 2012 року)* / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Дмитриченко Л. І. – Донецьк : Юго-Восток, 2012. – 154 с.
2. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Кир'язова Т. О. Пенсійна система як частина соціального страхування / Т. О. Кир'язова // *Вісник соціально-економічних досліджень*. – 2009. – № 26. – С. 55-58.
4. Евдокимова Т. С. Риск накопительной пенсионной системы / Т. С. Евдокимова // *Финансы*. – 2008. – № 9. – С. 60-62.